

İTTİHATÇILAR ARASINDA BİR İSLÂMCI (Sait Halim Paşa)

Akif Emre (08.12.2015)

<http://www.dunyabulteni.net/yazar/akif-emre/20472/ittihatcilar-arasinda-bir-islamci>

Osmanlı Devleti'nin en buhranlı dönemlerinde görev almış bir devlet adamı olarak Said Halim Paşa ölüm yıldönümü (6 Aralık 1921) vesilesiyle bugün yeniden gündeme getirmekte yarar var.

İttihat Terakki gibi bir parti ile ilişkileri, devlet adamlığı ve Birinci Dünya Savaşı'na girdiğimiz dönemde üstlendiği sadrazamlık görevi.. İttihatçıların siyasi görüşlerine zıt olarak İslamcı bir düşünür olarak sadrazamlık görevini üslenmesi, Malta'ya sürgün edilmesi ve Roma'da Ermeni bir komitacı tarafından şehid edilmesi...

Bir anlamda savunduğu düşüncelerle çelişkiler yumağı gibi duran siyasi hayatını bütünlediği bir Said Halim Paşa portresini bugünün şartlarıyla değerlendirmek yanıltıcı olacaktır. İslam'ın son kalesi bir devletin emperyalizme karşı savunulması, yıkılmaktan korunması söz konusu olduğunda siyasal farklılıkları ikinci plana iten bir yaklaşımdır bu. Nitekim benzer durum Mehmet Akif için de geçerli. İttihatçılarla neden iş gördüğü sorulduğunda; kenarda durup devletin yıkılmasına seyirci kalamayacağını söyleyecektir.

Bu yaklaşımın isabetli olup olmaması, özellikle Said Halim Paşa'nın siyasi konumdayken icraatlarının eleştirisi ayrı bir konu. Burada asıl önemsenmesi gereken İslam'ın temsilcisi sayılan hilafetin temsil ettiği siyasi yapının korunup korunmaması meselesidir. Said Halim Paşa açısından ilkeleri çok nettir. Vatan, İslam'ın (şeriatın) hakim olduğu yerdir.. İslamcılık bir kurtuluş fikriyatı olarak devreye girer. Vatanın kurtarılması aynı zamanda İslami ilkelerin savunulmasıdır.

Devlet ya da siyasi yapıyı kendiliğinden kutsamak yerine değer yargılarına sahip olması şartına bağlanan bir sahiplenme söz konusu. Bunun şartlarını İslami referanslar belirlemektedir.

Said Halim Paşa'nın düşüncelerini çağdaşlarından ayıran en önemli özellik Batı ve İslam dünyası arasındaki ayrımı, mücadeleyi bütüncül bir medeniyet perspektifinden gören nadir düşünürlerden biri olmasıdır. Hem Batı'yı hem İslam alemini yakından tanınması, bir siyaset adamı olduğu kadar yeri geldiğinden bir sosyolog titizliğinde çözümlenmeler yapması yeri geldiğinde bir düşünür kuşatıcılığıyla ufuk açan görüşler serdetmesi döneminde pek rastlanmayacak bir birikimdir.

Dönemin Batı karşısında ezik aydınları ve devlet adamlarına karşın Said Halim Paşa son derece kuşatıcı bir bakış ve özgüvene sahiptir. Dünyaya bakışını temellendiren İslami değer yargılarını esas alarak Batı'yı bir sosyal bilimci nesneliliği içinde ele almaya çalışır. Ona göre, Batılı kurumlar kendi tarihsel, toplumsal ve ekonomik şartlarında ortaya çıkmıştır ve olduğu gibi ithal edilmesine karşıdır. Said Halim Paşa, Batılı kurumları kendi içinde “kötü” ya da “zararlı” olarak değerlendirmez. Ancak, farklı toplumsal sorunlara,kendi özgül koşullarında verilmiş cevaplar olarak değerlendirir.

Buna karşılık; kendi toplumlarımızın İslami değerler etrafında şekillendiği, Müslüman toplumlara Batılı değerlerin kopya edilemeyeceğini savunur.

Dönemin, modern İslamcı düşüncesinde kaynaklara inmek mevzuunda da kendi başına özgün görüşleri vardır. Geleneğin geliştirdiği birikimi yadsımaz, fikhî önceler. Bir bakıma 'usûl dahilinde yeni şeyler' söylemenin peşindedir.

Necip Fazıl'ın “ kaba softa, ham yobaz” tipiyle resmettiği din adına konuşan, tabiatı, eşyayı keşfetmeye kapalı söylemi eleştirir. İslam fitrata dönmektir, bilimle teknik ve dogayla ilişkisi bu çerçevede belirlenmelidir.

Said Halim Paşa, Sosyal konularda Batı'dan alınacak değerlerin toplumsal dünyayı tehdit edeceği konusunda son derece duyarlı olmasına karşın siyasal modernleşme açısından daha eklektik tavır sergilediği söylenebilir. Klasik İslam siyaset düşüncesini yeni zamanlara adapte etme kaygısı olarak ortaya çıkan durum dönemin aydınları arasında tekil örnek değildir. Buna karşın bilimden teknolojiye, ahlak ve toplumsal değişimden siyasete dair bütüncül olarak İslam toplumlarını ve Batı'yı karşılaştırır; islami zeminde çözüm arar. Kafa patlatır. Batı'nın emperyalist, materyalist yapısına karşın bizim kendi değerlerimizi idrak edemeyişimizi de özeleştirir konusu yapar.

Ancak bugün için Said Halim Paşa özelinde değerlendirilmesi gereken husus, devlet ile aydınlar ilişkisini meşrulatırıcı zeminin ne olduğudur. Eklemlenmiş aydın tipi ile İslam'ın temsilcisi (en azından teorik olarak) devletin emperyal saldırılara karşı savunulması misyonu arasındaki çizgiyi görmezden gelerek anakronik okumaların ne denli hatalı olacağı bugün daha iyi anlaşılıyor. Kurtarılması gereken yapıyı İslam şartına bağlayan düşünürün tavrı ile her ne olursa olsun devleti/otoriteyi kutsayan eklemlenmiş aydın tavrı arasındaki fark çok açıktır. Seküler yapıların kutsanması ile bu toplumun temel varlık şartı İslam'ın kurulması ve kurtarıcılığını ön şart olarak ortaya koyan düşünce arasında derin uçurum var.

Said Halim Paşa'nın hem medeniyet bağlamında kuşatıcı çözümler hem hayattan kopmayan pratik teklifleri döneminin aydınlarından onu ayırıyor. Siyasi nüfuzundan çok düşünsel teklifleri nedeniyle sürgün sonrası memlekete dönmesine izin verilmemesi bile dünya sisteminin çizdiği sınırları aştığının işaretidir. Bu çerçevede düşünceleri, çözümleri, teklifleri yeniden ele alınıp eleştirel bakışla süzgeçten geçirilmeli... İçi boşaltılmış parlak kavramları tekrarlamak yerine İslamcılık düşüncesinde önemli bir yere sahip bu mütefekkeri yeniden okumakta yarar var.